

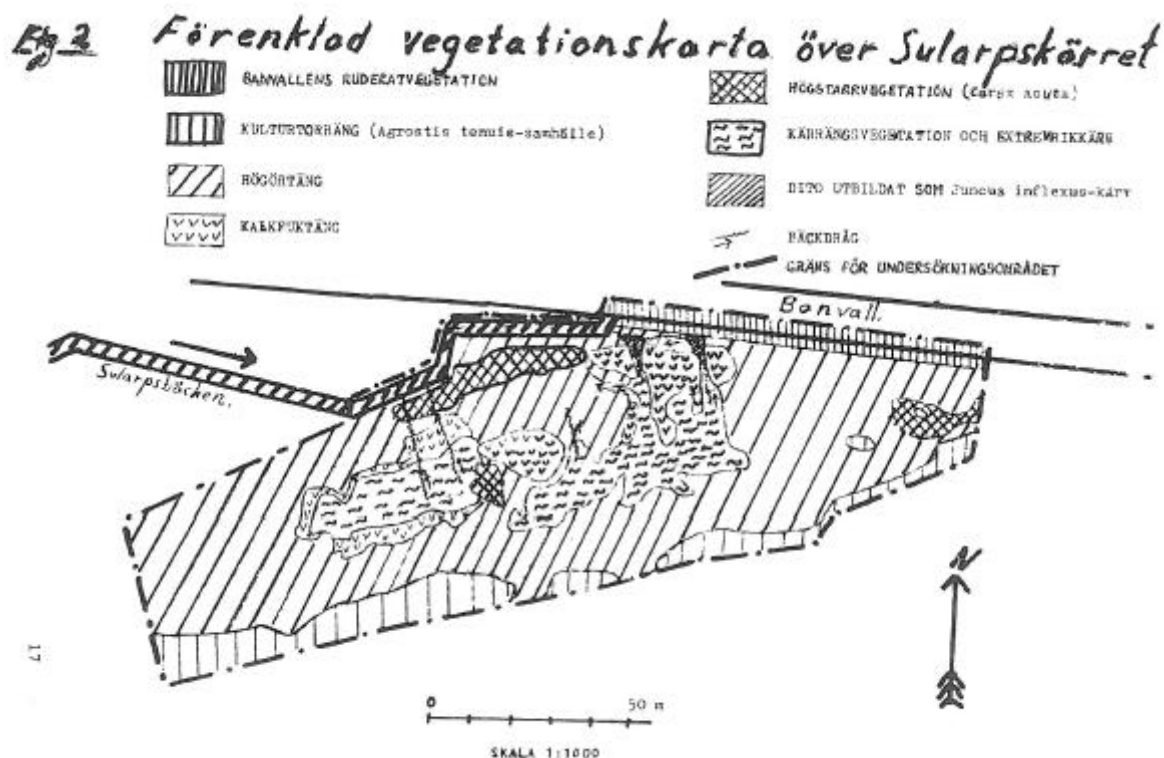
Sularpskärret då-, nu- och framtid

Leif Runeson

Översikt av området

Sularpskärret ligger strax söder om korsningen mellan Sularpsbäcken och det s.k. Hardebergaspåret, dvs. längs den gamla banvallen mellan Lund och Södra Sandby. Berggrunden är lerskiffer, vilken täcks av moränlera och torv i låglänta områden. Själva kärret är ett s.k. översilningskärr där vattnet kommer från källor i slutningen i söder. Kärret består av flera olika växtsamhällen, bl.a. rikkärr, kalkfuktäng och högrötsängar. De torrare partierna har en mer trivial vegetation.

Kärret har skötts med slåtter och efterbete under många sekler och kan enligt länsstyrelsen (Stig-Lennart Sjöberg) ha sett ungefär likadant ut sedan åtminstone medeltiden. I närheten av kärret finns det åtminstone tre små diabaskullar med en artrik torkmarksvegetation. Denna för tyvärr en tynande tillvaro eftersom skötseln har varit gravt eftersatt under de senaste åren.

Figur 1. Vegetationskarta över Sularpskärret.

2015-03-22

Undersökningar och litteratur

Kärret och dess naturvärden har beskrivits vid flera tillfällen. Den första som LNF känner till är en artikel av Mikael Wigforss i Skånes Natur 1978-1. LNF har berättat om området i sin utflyktsguide Naturen väntar runt hörnet 1999 och Lunds Botaniska Förening har beskrivit det som ett av utflyktsmålen i Floran i Skåne 2003. Länsstyrelsen gjorde bl.a. en vegetationskartering efter att kärret blivit utpekat som Natura 2000-område år 2000. Lunds kommun sammanställde områdets naturvärden inför reservatsbildningen 2010.

Leif Runeson bodde i närheten under fem år kring 1980 och besökte området för första gången 1982. När projekt Skånes Flora startade 1989 låg kärret i en av hans inventeringsrutor. Sedan dess har han besökt kärret minst en gång om året, oftast i samband med den slåtter som Lunds Naturskyddsförening har genomfört där två gånger om året sedan 1992.

Wigforss beskrev några olika delområden och några av de kärlväxter och mossor man kan hitta där. Hans lista innehöll både de mest framträdande och de mest sällsynta arterna. Ett par av växtnamnen visade sig senare vara fel. Ett av hans viktigaste bidrag var den handritade karta han publicerade där de viktigaste växtsamhällena och vattenströmmarna visades. Med hjälp av hans karta är det mycket lättare att förstå vilka förändringar som området har genomgått. Han visade att det fanns ett par öppna källor och sex smala vattenstråk som var väl synliga i terrängen. I ett par av källorna och i deras närhet fanns det vegetationsfria zoner med öppen kalktuff, dvs. vattenrik kristalliserad kalksten. Mellan de två rikkärren fanns det en vacker kalkfuktäng med karaktäristiska växtarter. Wigforss hittade 204 kärlväxtarter och cirka 30 mossarter.

Gabrielle Rosquist och Gunilla Davidsson Lundh, då styrelsemedlemmar i LNF, genomförde en ekologisk kartering längs några stråk i terrängen (transekter), med stöd av WWF ca år 2000, men deras resultat är troligen borta. En del av de käppar de satte upp för att markera sitt undersökningsområde står dock kvar. Gabrielle beskriver kortfattat området, dess flora och övriga naturvärden i *Äventyret väntar runt hörnet*.

I boken *Floran i Skåne, vegetation och utflyktsmål* beskrev Leif Runeson kortfattat kärret och de mest intressanta kärlväxter man kan hitta där. Området kan naturmässigt uppfattas som den västligaste delen av Fågelsångsdalen och det var det perspektivet som utnyttjades. Under inventeringen hittade han 113 kärlväxter i den blöta delen och totalt 287 arter om de närmaste omgivningarna inkluderas. Någon jämförelse med Wigforss antal fynd kan inte göras eftersom det inte är klarlagt hur han avgränsade sin undersökning i terrängen.

Naturskydd

Regeringen nominerade Sularpskärret som ett Natura 2000-område i juli 2000. EU-kommissionen fastställde Natura 2000-statusen i december 2004. Länsstyrelsen i Skåne län kungjorde bevarandeplanen för området 2005-12-16, då även en karta över områdets naturtyper publicerades.

Natura 2000-områdena ska bidra till att skyddsvärda naturtyper och arter får ett långsiktigt bevarande. Att en mark brukas på ett lämpligt sätt är i många fall en förutsättning för att skyddsvärda naturtyper

2015-03-22

och arter ska kunna bevaras. Bevarandeplanen ska peka ut naturvärdena för ett område och beskriva vad som krävs för att värdena långsiktigt ska finnas kvar.

Figur 2. Naturtyper i Sularpskärret enligt Natura 2000.

Bevarandeplanen för Sularpskärret innehåller en gedigen redovisning av områdets naturvärden, hot och skötselbehov på totalt 11 sidor. Den innehåller två av de naturtyper som Wigforss tidigare hade identifierat, nämligen rikkärr och högrörsängar. Den f.d. kalkfuktängen klassades som högrörsäng och flera fuktiga områden utanför rikkärren fördes till naturtypen Fuktängar med blåttåtel eller starr. Dessutom framgår det att området hyser en av EU prioriterad art, kalkkärrsgrynsnäckan - *Vertigo geyeri*. Både de identifierade naturtyperna och snäckan bedömdes ha god bevarandestatus 2005.

Som en del av bevarandeplanen har länsstyrelsen kungjort en lista över bevarandeåtgärder:

”Löpande skötsel

- Fortsatt hävd med årlig, sen slåtter där det avslagna höet forslas bort från kärret senast 14 dagar efter varje slåttertillfälle. Det är viktigt att hela kärret slås varje år för att undvika beskuggning av kommande års tillväxt samt att ohäldsvegetationen breder ut sig.
- Kärret efterbetas, om möjligt, med nötkreatur. Trycket av betesdjur bör dock regleras så att omfattande trampskador undviks.
- Ohäldsvegetationen med älgört, nässlor och rosendunört bör hållas efter vid behov med fortsatt tidig slåtter och efterbete.
- Sularpskärret bör hållas fritt från träd och buskar. Vid behov genomförs slyröjning.

2015-03-22

- Gödsling och användning av bekämpningsmedel ska inte förekomma inom områdets naturtyper.

Restaureringsåtgärder

- På sikt bör övervägas en avveckling av granskogen i söder med efterföljande omvandling till jordbruksmark, en eventuell avveckling bör ske med stor försiktighet.
- För att eliminera ohävdarterna och få vegetationen i hela kärret välhävdad kan man på försök införa bete under en hel säsong vart 5:e år. Vid en dylik försöksverksamhet måste noggrann uppföljning ske för att undvika en negativ utveckling av den värdefulla floran. Bete som enda hävdmetod bör dock undvikas på alla planare ytor som är lämpliga för slätter.”¹

Det är alltså i första hand naturtyperna i kärret som är unika. Liknande områden i sydvästra Skåne har nästan utan undantag och för länge sedan blivit utdikade, uppodlade eller planterade med skogsträd.

Sularpskärret avsattes som kommunalt naturreservat enligt beslut i fullmäktige 2010-03-25. Förutom kärret ingår de fuktiga delarna norr om banvallen, men bara en av torrbackarna. Tyvärr inkluderades inte den resterande delen av bäckdalen mellan kärret och Fågelsångs-dalens naturreservat i det skyddade området. Eftersom hela området har höga biologiska värden av samma slag hade detta varit väl motiverat. Där växer bl.a. en akut hotad växtart på sin enda permanenta växtplats i Sverige.

Skötseln ska enligt beslutet i allt väsentligt genomföras så som länsstyrelsen beskrev i bevarandeplanen. Dock finns det några luddiga skrivningar om hur ambitiös den ska vara. Fastän kommunen har ansvar för skötseln kan man på kommunens hemsida och på reservatsskylten vid ingången läsa att LNF sköter reservatet. Det har LNF aldrig lovat. Däremot har vi lovat att hjälpa till. Läs mer på <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/lund/sulkarr.pdf>

Området finns dessutom medtaget i flera statliga och kommunala planer och program.

Områdets utseende hösten 2014

Områdets viktigaste delar är de två små rikkärren med den tidigare kalkfuktängen däremellan. De små bäckarna och källorna samt de tuvade områdena nära Sularpsbäcken är också viktiga. Båda rikkärren har på senare år krympt i utbredning, markytan har höjts, främst längs kanterna, och vegetationen har blivit mer högvuxen, särskilt i det östra kärret. Bäckarna och källorna har successivt vuxit igen och kan bara med lite tur lokaliseras under vintern. Kalkfuktängen på platån har för flera år sedan förvandlats till en ordinär tuvig kulturäng eftersom betesdjuren har legat där och gödlat upp den. Nu finns där nästan bara triviala växter som hundäxing, knylhavre, åkertistel och skräppor.

¹ <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/lund/sulkarr.pdf> Besökt 20150126.

2015-03-22

De tuvade områdena i norr med främst vass- och tuvstarr har minskat oroväckande mycket. Enligt flera erfarna naturvårdare är dessa tuvor mycket känsliga för mekanisk påverkan från t.ex. liar.

På artnivå är det inte lika lätt att beskriva förändringarna. De högvuxna ohävdsarterna har inte brett ut sig i kärren, eftersom LNF har inriktat sina ansträngningar på att förhindra detta. De arter som LNF främst har bekämpat är älgört, rosendunört, brännässla, bredkaveldun samt större björkar och videbuskar.

Det verkar vara alltmer tydligt att många av de lågvuxna arterna i kärret är på tillbakagång. Till dem hör småvänderot, vildlin, torvtåg, kärrsälting samt flera starr- och brunmossearter. Det är särskilt beklagligt att småvänderoten minskar eftersom den påstås vara den enda värdväxten för sotnätfjäril som 2013 upptäcktes i kärret. Fjärilen är utgången i Danmark sedan över 30 år tillbaka och uppges i inventeringen av Skånes dagfjärilar 2001-2010 vara den art som löper störst risk att dö ut i Skåne.

Banvallen var tidigare växtplats för ett antal småvuxna och konkurrenssvaga ettåriga växtarter. Eftersom banvallen har växt igen får man hoppas att det finns frön i fröbanken som kan väckas till liv om området slås noga och marken harvas.

Flera arter i kärret har visat sig kunna flytta runt och vara vanliga vissa år och nästan försvunna andra år. Exempel på sådana arter är majviva, ängsnycklar, kärrvial, smörbollar, stor käringtand och ängsmysgräs. Troligen minskar de tre sistnämnda arterna.

Vissa växter har ökat på senare år i rikkärren. Till dem hör flädervänderot och åkertistel. Troligen har dessa arter gynnats av att LNF under senare år slagit sent i augusti vilket har medfört att deras frön har kunnat mogna. Ryltåg har också ökat kraftigt i rikkärren och har lyckats tränga undan de ursprungliga kärrarterna på relativt stora områden. Denna förändring har gått mycket snabbt. En glädjande utveckling står slätterblomman för. Den var 2014 utsedd till årets växt av Svenska Botaniska Föreningen. Leif Runeson hittade nästan 4000 exemplar vilket var tio gånger fler än väntat.

Figur 3 och 4. Slätterblomma (t.v.) och kärrvial (t.h.). (Foto: Leif Runeson)

2015-03-22

Den ökade igenväxningen beror sannolikt på det ihållande och ökade nedfallet av kväverika näringsämnen, vilka har sitt ursprung i förbränning av fossila bränslen. Denna gödsling har i huvudsak gynnat snabb- och högväxande gräs och sådana som skickar ut ”grenar” åt i sidorna i markytan, s.k. utlöpare. Därmed trängs annan vegetation sakta men säkert undan för gott om ingen radikal förändring sker.

Kärret norr om banvallen stod under vatten på senhösten, vilket har hänt vid många tillfällen. Det var tydligt att vatten hade flutit in från bäcken vid höga flöden. Eftersom det inte finns något hål i bäckslänten nedströms inflödet blir vattnet stående länge i ett låglänt område. Denna sänka uppstod sannolikt när bäcken rensades och rensmassor lades upp på kanten för troligen mer än tio år sedan. Därefter ändrades biotopen snabbt från kalkfuktäng till ett kärr med mannagräs som dominant. LNF har aldrig slagit området norr om banvallen.

De två större torrbackarna norr om banvallen har successivt vuxit igen med hagtorn, slån och lövträd under de senaste tjugo åren. Den enda kvarvarande lilla torrbacken är under blöta perioder den enda plats som hästarna kan ligga på. Därför har den tidigare fina torrängsfloran blivit nästa helt söndertrampad.

Praktisk skötsel

LNF:s slåtter har hela tiden mest varit inriktad på att hindra de högvuxna ohävdarterna från att invadera rikkärren. Under en kväll i första veckan i juni har föreningen genomfört förslåtter med de invaderande arterna i fokus. Vid huvudslåttern under en lördag i augusti har föreningen slagit så stora ytor man orkat beroende på antal deltagare, tillgänglig tid, väder m.m. De centrala och de igenväxande delarna har slagits med högst prioritet, medan övriga ytor om möjligt har skötts efter ett roterande schema.

Figur 5. Slåtter i Sularpskärret. (Foto: Tomas Björnsson).

De låglänta delarna har normalt bara slagits cirka vart femte år. Med några års mellanrum har ett antal buskar klippts ner. Dock har det lågvuxna svartvidet sparats som skydd åt kalkkärrsgrynsnäckan. Allt avslaget material har räfsats ihop och transporterats på presenningar till banvallen, där kommunen sedan har hämtat det. Augustislåttern har under senare år utförts sent i månaden eftersom föreningen då hoppades kunna attrahera fler deltagare.

Föreningens styrning av arbetet har inte varit alltför sträng utan man har låtit deltagarna bestämma en hel del. Om man styr för mycket finns det alltid en risk att folk tröttnar och inte återkommer nästa år. Varje slåttertillfälle har inletts med florademonstrationer. Under åren har huvudslåttern samlat allt mellan fem och trettio deltagare med cirka tio som ett troligt medelvärde, medan förslåttern har

2015-03-22

attraherat färre deltagare. Vid några tillfällen har föreningen bjudit in externa slätterkunniga personer för att lära ut basfakta om ängsskötsel och lämplig utrustning. Sydsvenskan och Skånskan har ibland skrivit om slåttern.

Under de senaste åren har antalet deltagare i snitt sjunkit stadigt. 2014 var vi färre än tio deltagare tillsammans vid båda tillfällena, med en medianålder kring 70 år. Det är uppenbart att LNF inte orkar sköta kärret på det sätt som krävs för att gynnsam bevarandestatus ska säkras för de prioriterade biotoperna och för att den biologiska mångfalden ska hållas intakt. Därför har föreningen uppmärksammat kommunen på problemet. När effekterna av nedfallet av gödande kväverika salter blivit uppenbara är det ännu tydligare att LNF:s insatser inte är tillräckliga.

Kommunen har under hösten 2014 troligen för första gången slagit hela kärret, efter vad LNF har fått höra av passerande medlemmar. De körskador som upptäcktes i det östra rikkärret efter slåttern såg senare på hösten inte så allvarliga ut.

Tyvärr har kommunen inte satt in något efterbete sedan naturreservatet blev verklighet.

Fastän kommunen har huvudansvaret för skötseln som markägare och som ansvarig för att skötselplanen genomförs, stod det fortfarande på Lunds kommuns hemsida 2014-12-06 och på reservatsskylten vid banvallen att LNF slår kärret.

Möte med kommunen och länsstyrelsen i kärret 141010

Leif Runeson beskrev vad LNF har gjort i kärret och när samt de problem med igenväxning som LNF har uppmärksammat. Annette Persson från länsstyrelsen berättade hur man sköter rikkärr i andra delar av länet och Peter Johnsen från kommunen om park- och naturkontorets skötselambitioner. Emil Åsegård, slätterentreprenör och botanist, redogjorde för sina erfarenheter efter att ha genomfört sen slätter av kvarvarande delar 2014. Han menade att LNF:s och kommunens slätter har varit av mindre värde eftersom man inte slår tillräckligt nära markytan och eftersom man inte räfsar tillräckligt noga. Leif Runeson betonade att LNF:s medlemmar oftast har bristande erfarenhet av slätter men att man gör så gott man kan. LNF varken vill eller kan ta ansvar för områdets skötsel, men föreningen gärna hjälper till om det kan fungera praktiskt. Kommunen ville gärna restaurera, men de andra deltagarna menade att man först måste etablera en ändamålsenlig skötsel och senare restaurera om så krävs. Det verkade tydligt att kommunen inte vill ta på sig långsiktiga kostnader för skötsel och att det skulle vara lättare att få fram pengar till tillfälliga projekt. Leif Runeson menade att detta var ett dåligt sätt att ta ansvar och blev inte motsagd.

Sammanfattningen blev att man bör gå fram på två fronter i framtiden. Först måste man på att rädda det som går att rädda genom att öka ambitionen och sluta göra fel och senare måste man restaurera vissa ytor om det finns behov av det. Kommunen och LNF måste komma överens om vilka arbetsuppgifter som vardera parten ska prioritera inom ramen för kommunens ansvar. De andra höll med om detta.

Vi kom på plats överens om att LNF genomför förslätter i början av juni som tidigare. Den ska inriktas på att bekämpa ohävdarterna rosendunört, älgört, brännässla och högvuxna tistlar antingen med

2015-03-22

slåtter eller genom att man drar upp plantorna med rötterna. LNF ska inte slå platån, men gärna banvallen och de kärrytor som domineras av ryltgåsar om man kan.

LNF ska inte genomföra någon huvudslåtter de närmaste två åren. Däremot vill kommunen att LNF ställer upp med olika slags kunskaper om hur reservatet bör skötas och med vilka växter och djur som finns där och hur man känner igen dem. Vi diskuterade om LNF:s och kommunens aktiviteter kan ske samtidigt men det kommer inte att fungera inom ramen för LNF:s program. LNF planerar halvårsvis, Park- och naturkontoret ibland halvårsvis men oftast månadsvis och den kommunala utföraren Markentreprenad, som oftast anlitas, veckovis, om ens det. LNF får gärna hjälpa till med att räfsa, men föreningen kan sällan samla ihop särskilt mycket folk på arbetstid med någon dags varsel.

Kommunen slår platån i början av juni och genomför huvudslåtter i slutet av augusti och framåt, men helst tidigare. Man vill ha möjlighet att testa olika slags redskap och maskiner. Kommunen tar bort eller ringbarkar större träd och klipper ner större buskar så snart som möjligt som en engångsinsats på båda sidor om banvallen. Kommunen slår banvallens sydsida så tidigt som möjligt med förhoppning om att det finns en fröbank av ettåriga torrmarksväxter som kan väckas till liv. Harvning kan underlätta frögröningen.

Om kommunen påbörjar en förstudie inför ett ev. LOVA-projekt kommer man att undersöka kalkskiktets läge i förhållande till markytan på lågt liggande ytor på båda sidor om järnvägen. På den norra sidan har det funnits en kalkfuktäng i de låglänta delarna, men den var inte lika fin som den i söder. Nu finns det bara en tjock matta av mannagräs där.

LNF framför här några krav och ger flera rekommendationer om den fortsatta skötseln utifrån sina erfarenheter utöver vad som ovan sagts.

Kommunen måste lära sig hur de olika naturtyperna ser ut på plats och vilka de viktigaste arterna är i var och en av dem. Vidare måste kommunen översiktligt känna till de olika växternas miljökrav och när på året de olika hävdinsatserna bör genomföras. Dessutom måste man känna till hur utbredningen av de olika ohävdarterna ska begränsas samt hur fröspridning av aggressiva arter förhindras. Alltför sen slåtter kan sannolikt inte hindra fröspridningen. Dessa kunskaper bör sammanfattas i en kravspecifikation, som kan bli ett stöd för upphandling av skötsel samt efterkontroll av utfört arbete. Det är inte troligt att optimal skötsel av samtliga områden kan ske samtidigt.

Noggrann och marknära slåtter bör genomföras i de låglänta områden som växer igen snabbast. Man bör prova att slå nere i gräs- och mosstäcket för att utvärdera effekten på igenväxningen. Man måste skona alla grästuvor utom de som växer på platån mellan rikkärren. Efterbete måste återinsättas så snart som möjligt. Om kärret är alltför blött får man vara beredd att flytta djuren för att undvika trampskador. Djuren måste, om det är möjligt, förhindras från att gödsla på platån åtminstone så länge man tror att kalkfuktängen kan restaureras. Tillgång till liggplatser utanför kärret behövs nog.

Man bör testa alternativa skötselmetoder i liten skala i mindre känsliga områden. Inga markskador får uppstå. Man kan t.ex. testa handhållna slåtermaskiner, som använder snöre eller roterande klinga. Man kan också testa lätta slåtter- eller tuggmaskiner, t.ex. från Gottåsa, vilka arbetar med ett mycket

2015-03-22

lågt marktryck. Sådana används i Växjö, enligt uppgift med gott resultat. Kommunekologen Lars Andersson i Växjö, tfn 0470 – 415 84 vet mer om dem.

Man bör också prova att bränna förnan på våren i rikkärren med några års mellanrum. Samtliga försök måste dokumenteras noga så att vettiga utvärderingar kan genomföras. Innan försöken inleds bör man ta kontakt med personer som känner till de olika metoderna väl.

Kommunen bör inventera förekomsten av och skyddsbehovet för olika ryggradslösa djur i hela reservatet. Ideella föreningar och examensarbetare kan nog hjälpa till. Kommunekolog Magnus Wedelin i Malmö bör tillfrågas om hur man räddar sotnätfjärilen.

Kommunen måste säkerställa en långsiktig finansiering av reservatets skötsel.